
**GODIŠNJI IZVEŠTAJ O DEČJIM BRAKOVIMA U SRBIJI
ZA 2021. GODINU SA POSEBNIM OSVRTOM NA
PRAKSU JAVNIH TUŽILAŠTAVA**

P R A X I S

Praxis je domaća, nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 2004. godine u Beogradu, koja se bavi zaštitom ljudskih prava, pružanjem pravne zaštite i javnim zagovaranjem za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija, prava deteta i reforme javne uprave.

Pored besplatne pravne pomoći, Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemska rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukaciju, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

Izdavač: NVO Praxis, Beograd

www.praxis.org.rs

Za izdavača: Marijana Luković

Autor: Nevena Marković

Izveštaj je pripremila nevladina organizacija Praxis u okviru aktivnosti na prevenciji dečjih, ranih i prinudnih brakova na projektu „Pravna pomoć licima u riziku od apatridije u Srbiji“, koji je finansirao Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR).

Stavovi izrečeni u ovom izveštaju pripadaju isključivo autoru i ne predstavljaju nužno zvaničan stav predstavništva UNHCR-a u Srbiji.

Decembar 2021.

Sadržaj

I. UVOD	2
II. Podaci dobijeni od javnih tužilaštava na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja.....	3
a) Analiza primeraka optužnih predloga.....	5
b) Analiza primeraka rešenja o odbacivanju krivičnih prijava	7
III. Zaključci sa sastanaka sa centrima za socijalni rad.....	13
a) Značaj prevencije kao odgovora na problem dečjih brakova. Kasno dobijanje informacija o dečjim brakovima.....	14
b) Nedostatak inicijative, umreženosti i komunikacije relevantnih aktera kao mera prevencije dečjih brakova	15
c) Neefikasna komunikacija sa školama, odnosno prigovori na izveštaje i podatke dobijene od škole	16
d) Neadekvatno postupanje tužilaštva na prijave krivičnih dela od strane centara za socijalni rad	16
e) Nedostatak tehničkih uslova za vođenje posebne evidencije o dečjim brakovima	17
f) Argumenti za i protiv ukidanja mogućnosti sklapanja maloletničkog braka.....	18
g) Usluge i mere koje su usmerene na prevenciju i reakciju na dečje brakove.....	19
IV. Sastanci u školama i radionice Praxisa na temu prevencije dečjih ranih i prinudnih brakova	19
V. Zaključak i preporuke	22

I. UVOD

Dečji brak je svaki formalan ili neformalan brak u kojem je bar jedan od partnera dete, odnosno osoba mlađa od 18 godina. Pojava dečjih brakova je globalni problem i na svetskom nivou na svaki minut 23 dece, najčešće devojčica, stupi u brak.¹ Svake godine dečji brak zaključi 12 miliona devojčica.²

Osnovni uzroci dečjih brakova su siromaštvo, nizak stepen obrazovanja, rodna neravnopravnost (odnos dečaka i devojčica koji stupe u dečje brakove je 6 prema 1³), kao i negativne strane tradicije odnosno običajnog prava.

U Srbiji, u dečje brakove najčešće stupaju romske devojčice, o čemu svedoče i podaci da je među mladim ženama (20-24 godine,) koje su stupile u prvi brak pre navršanih 15 godina, 16% romskih devojčica u poređenju sa 1% devojčica iz opšte populacije, dok je 56% romskih devojčica u odnosu na 16% devojčica iz opšte populacije stupilo u dečji brak do 18. godine života.⁴ Iako ove devojčice brak doživljavaju kao rešenje nekog problema, najčešće siromaštva, takva njihova odluka po pravilu povećava stepen njihove marginalizacije, izloženosti diskriminaciji i socijalnoj deprivaciji. Stupanje u dečji brak znači prekid detinjstva, dovodi do uskraćivanja osnovnih dečjih prava i onemogućava pravilan i potpun fizički i psihički razvoj. Naime, ulazak u dečji brak uzrokuje napuštanje obrazovanja, povećava rizik od širenja apatridije, pravne nevidljivosti, prinudnog rada, ekonomske zavisnosti, nasilja u porodici i socijalne isključenosti, trgovine ljudima. Takođe, jedna od posledica stupanja u dečji brak su maloletničke trudnoće i porođaji što ozbiljno ugrožava zdravlje maloletnih majki i novorođenčadi.

Republika Srbija je ratifikovala sve najznačajnije međunarodne ugovore i uspostavila je zadovoljavajući nacionalni pravni i strateški okvir u cilju prevencije i sprečavanja pojave dečjih brakova. Uprkos tome, zabrinjavaju podaci koji pokazuju da je svaka treća romska devojčica u dečjem braku što ukazuje na odsustvo sistemskog odgovora na problem dečjih brakova.⁵

Prošlogodišnji izveštaj Praxisa na temu dečjih brakova⁶ odnosio se na analizu postupanja centara za socijalni rad u slučajevima dečjih brakova. U ovogodišnjem izveštaju su prikazani podaci o postupanju tužilaštava u odnosu na krivična dela prinudno zaključenje braka i vanbračna zajednica sa maloletnikom, a na osnovu odgovora koje su javna tužilaštva sa teritorije Republike Srbije dostavila po zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja. Takođe su predstavljeni nalazi do kojih je Praxis došao u 2021. godini sprovodeći aktivnosti u cilju prevencije dečjih, ranih i prinudnih brakova i ponuđene preporuke za unapređenje stanja.

---

¹ <https://www.girlsnotbrides.org/about-child-marriage/>

² Ibid.

³ <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>

⁴ MICS 6 Istraživanje višestrukih pokazatelja za 2019. godinu

⁵ Ibid.

⁶ https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Decji%20rani%20%20prinudni%20brakovi%20u%20Srbiji%20-%20propisi%20reakcija%20i%20prevencija.pdf

II. Podaci dobijeni od javnih tužilaštava na osnovu zahteva za pristup informacijama od javnog značaja

Zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja zatražen je podatak o broju podnetih krivičnih prijava kojim su nadležna javna tužilaštva obavještena da su izvršena krivična dela prinudno zaključenje braka (čl. 187a)⁷ i vanbračna zajednica sa maloletnikom (čl. 190)⁸, za period od 01.01.2019. godine do 1.12.2021. godine, kao trenutka prijema zahteva. Istim zahtevom zatražen je podatak o podnosiocima krivičnih prijava za navedena krivična dela (fizička lica, pravna lica ili državni organi), kao i podatak o broju slučajeva u kojima je nakon podnetih krivičnih prijava za krivična dela prinudno zaključenje braka i vanbračna zajednica sa maloletnikom nadležni javni tužilac podigao optužnicu/optužni predlog. Takođe, od tužilaštava je zatražena dostava anonimiziranih kopija dokumenata na koje se odnosi zahtev.

Odgovori na zahteve za pristup informacijama su dobijeni od ukupno 53 osnovna javna tužilaštava, dok 5 tužilaštava nije dostavilo odgovore.

Niti jedno tužilaštvo od 1. januara 2019. godine nije primilo krivičnu prijavu za krivično delo prinudno zaključenje braka.

Prinudno zaključenje braka

Ko upotrebom sile ili pretnje prinudi drugo lice da zaključi brak, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine. Ko radi izvršenja dela iz stava 1. ovog člana drugo lice odvede u inostranstvo ili ga u istom cilju navede da ode u inostranstvo, kazniće se zatvorom do dve godine.

Osam tužilaštava u navedenom periodu nije imalo krivičnih prijava za navedena krivična dela, dok je preostalih 45 tužilaštava primilo **360 krivičnih prijava za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom u poslednje 3 godine.**

Vanbračna zajednica sa maloletnikom

Punoletno lice koje živi u vanbračnoj zajednici sa maloletnikom, kazniće se zatvorom do tri godine.
Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i roditelj, usvojilac ili staralac koji maloletniku omogućiti da živi u vanbračnoj zajednici sa punoletnim licem ili ga na to navede.
Ako je delo iz stava 2. ovog člana učinjeno iz koristoljublja, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina...

Podnosioci krivičnih prijava su po pravilu policija i centri za socijalni rad⁹ koji su informacije o navedenom krivičnom delu najčešće primali od zdravstvenih ustanova nakon porođaja maloletnih devojčica. Samo 10 krivičnih prijava je podneto od strane fizičkih lica, gde je u jednom slučaju prijavu podneo „nepoznati građanin, prijatelj porodice oštećene“. Na osnovu podataka iz dostavljenih kopija dokumenta, obrazovne ustanove su inicirale postupak u

⁷ Krivični zakonik „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

⁸ Ibid.

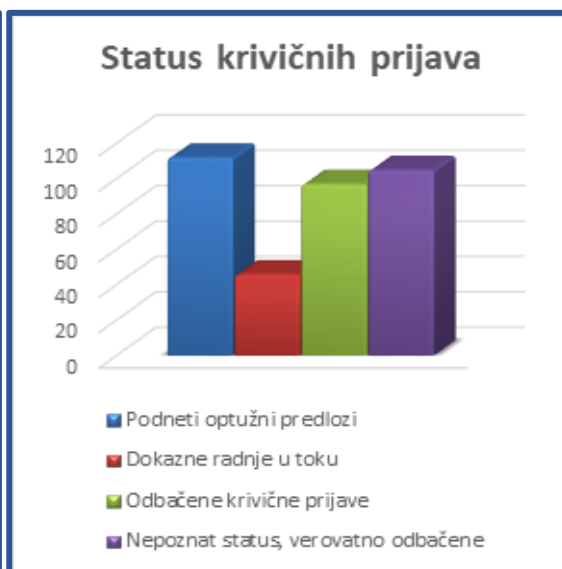
⁹ Centar za socijalni rad iz Obrenovca je podnosilac čak 17 krivičnih prijava, od ukupno 18 podnetih.

nekoliko slučajeva tako što su o slučajevima obavještavale centre ili policiju, iako formalno nisu podnosile krivične prijave.

Povodom 360 podnetih krivičnih prijava od 1. januara 2019. godine do 1. decembra 2021. godine podneto je 112 optužnih predloga/optužnica. Odbačeno je 97 krivičnih prijava¹⁰, 46 je još u fazi dokaznih radnji, dok za 105 nisu dobijeni podaci, ali je najverovatnije da su ove prijave odbačene, s obzirom da se ne nalaze u evidenciji podnetih optužnih predloga, niti u evidenciji krivičnih prijava koje su u fazi dokaznih radnji.

Dakle, podaci za prethodne tri godine pokazuju da tek svaka treća krivična prijava dovodi do podizanja optužnog predloga za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom.

¹⁰ Zabrinjava podatak da je tužilaštvo iz Novog Pazara odbacilo svih 18 podnetih krivičnih prijava. Nažalost, nismo imali uvid u njihove primerke rešenja o odbacivanju ovih krivičnih prijava.

a) Analiza primeraka optužnih predloga

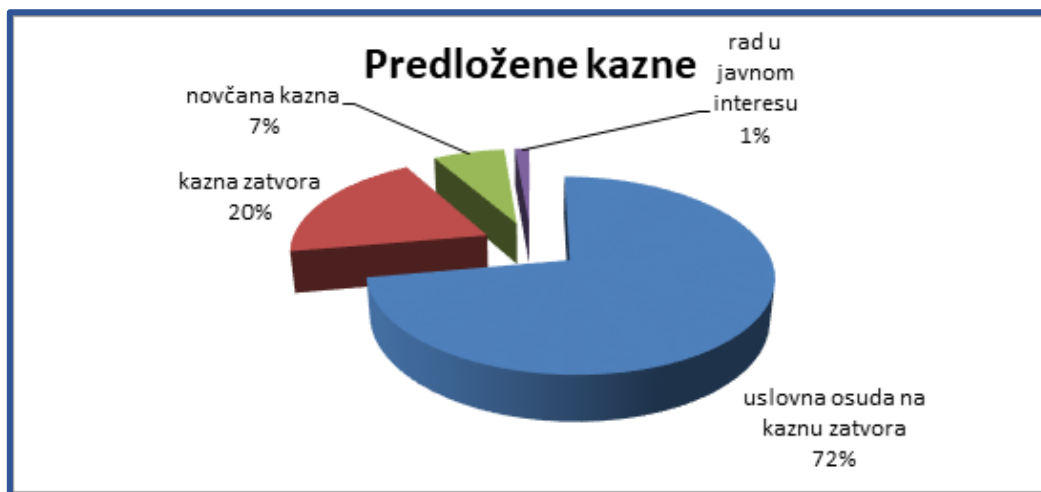
Anonimizirani primerki optužnih predloga (73), rešenja o odbacivanju krivičnih prijavi (62) i presuda (3) primljeni su iz ukupno 30 tužilaštava.

U samo jednom od 73 optužna predloga/optužnica oštećeno lice je bio dečak, dok su u svim ostalim slučajevima u pitanju bile devojčice.

Glavna karakteristika optužnih predloga je u najvećem broju slučajeva predložena kazna **uslovna osuda¹¹ sa utvrđenom kaznom zatvora** od nekoliko meseci, najčešće 3 meseca i rokom provere od godinu dana. Tačnije, nadležni javni tužilac je u 52 od dostavljenih 73 optužna predloga predložio uslovnu osudu na kaznu zatvora, a prosek predložene dužine uslovne osude na kaznu zatvora iznosi 4 meseca (sveukupno predložene uslovne osude na kazne zatvora kreću se od 30 dana do 1 godine).

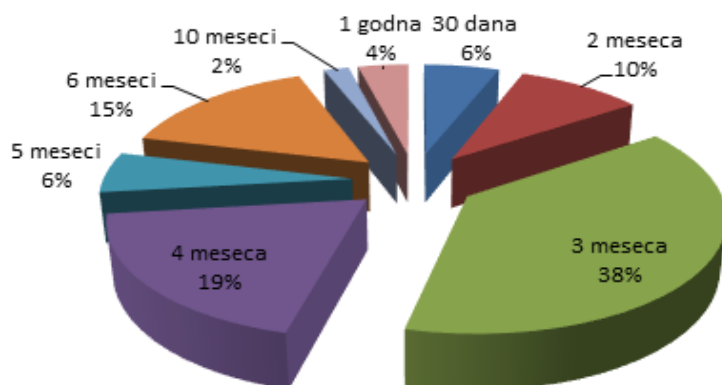
Kazna zatvora je predložena u 14 optužnih predloga, a dužina trajanja predloženih kazni kreće se od 1 meseca do 1 godine (kazna zatvora u trajanju od jedne godine predložena je u samo jednom slučaju). Prosek dužine trajanja predloženih kazni zatvora iznosi nešto više od 3 meseca. Jedna od strožije predloženih kazni je kazna zatvora u trajanju od 10 meseci i ona je predložena za okrivljenog koji je učinio dva krivična dela vanbračna zajednica sa maloletnikom. Osim navedenih optužnih predloga, još 1 optužnica predlaže kaznu zatvora i to u dužini od 1 godine i 2 meseca, ali se u ovom slučaju radi o slučaju krivičnog dela vanbračne zajednice sa maloletnikom sa krivičnim delom nasilja u porodici. U dva slučaja je predloženo da se kazna izvrši tako što će je osuđeni izdržavati u prostorijama u kojima stanuje.

Optužni predlozi sadrže i predloge **novčanih kazni** u 5 slučajeva, odnosno kazne **rada u javnom interesu** u jednom slučaju (240 sati rada).

¹¹ Sud uslovnom osudom utvrđuje kaznu za učinjeno krivično delo i pri tom određuje da se ona neće izvršiti ako osuđeni za određeno vreme, koje odredi sud, ne učini novo krivično delo.

Predlozi uslovnih osuda na kaznu zatvora

Na osnovu malog broja presuda čije su nam kopije dostavljene utvrđeno je da sudovi presuđuju kazne za osuđene u vidu uslovnih osuda na kazne zatvora (dva puta 3 meseca, jednom 6 meseci).

Svrha uslovne osude je da se prema učiniocu lakšeg krivičnog dela ne primeni kazna kad se može očekivati da će upozorenje uz pretnju kazne (uslovna osuda) dovoljno uticati na učinioca da više ne vrši krivična dela.¹² Pri odlučivanju da li će izreći uslovnu osudu sud će, vodeći računa o svrsi uslovne osude, posebno uzeti u obzir ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje posle izvršenog krivičnog dela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je delo učinjeno.¹³

Neophodno je istaći neujednačenost i nedoslednost u postupanju i procenjivanju situacije od strane javnih tužilaca prilikom predlaganja kazne za okrivljenog. Naime, dešava se da isto tužilaštvo predloži uslovnu osudu na 1 godinu kazne zatvora za okrivljenog koji ima 20 godina i živio je 2 nedelje u vanbračnoj zajednici sa devojčicom od 17 godina, odnosno predloži uslovnu osudu na kaznu zatvora u trajanju od 3 meseca za okrivljenog koji živi sa maloletnicom od 15 godina. S druge strane, neretko su javna tužilaštva predlagala iste kazne (3 meseca uslovno) za okrivljene koji žive u vanbračnoj zajednici sa maloletnicom duže od 9 meseci i za one koji sa maloletnicom žive mesec dana. Kazna iste dužine (3 meseca uslovno) predložena je i za punoletno lice koje je stupilo u vanbračnu zajednicu sa maloletnicom od 13 godina, dok je u sličnoj situaciji (maloletnica 14 godina) drugo tužilaštvo predložilo osudu na bezuslovnu kaznu zatvora od 3 meseca.

Zabrinjava i da je u jednom slučaju optužni predlog sadržao predlog uslovne osude na kaznu zatvora od 3 meseca za lice koje je u opisu optužnog predloga jasno ugovorilo brak sa majkom maloletne vanbračne supruge, prevelo maloletnicu iz susedne zemlje sa overenom

¹² Član 64 stav 2, Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

¹³ Član 66 stav 4, Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

saglasnošću majke kod javnog beležnika, i koje se u toku postupka nije kajalo niti odustajalo od braka sa devojčicom od 16 godina.

Posebno problematičan slučaj je situacija u kojoj je trostrukom povratniku izvršiocu krivičnog dela vanbračna zajednica sa maloletnim licem predložena uslovna osuda na kaznu zatvora u dužini od 1 godine sa rokom provere od 3 godine iako je u pitanju specijalni povrat (ponovno vršenje istog krivičnog dela). Iz činjeninog opisa deluje da nije ispunjen uslov za izricanje uslovne osude: „*Uslovna osuda se ne može izreći ako nije proteklo više od pet godina (iz opisa se vidi da nije proteklo) od pravnosnažnosti osude kojom je učiniocu izrečena kazna zatvora ili uslovna osuda za umišljajno krivično delo.*“¹⁴ U svakom slučaju poslednju reč će imati nadležni sud, koji će u procesu odlučivanja morati da uzme u obzir da se radi o učiniocu krivičnog dela koji je povratnik.¹⁵

b) Analiza primeraka rešenja o odbacivanju krivičnih prijava

Na zahtev za dostavljanje kopija dokumenata u kojima se nalaze tražene informacije, tužilaštva su dostavila ukupno 62 kopije rešenja o odbačenim krivičnim prijavama za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom, od kojih je 27 odbačeno zato što prijavljeno delo **nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti**, odnosno zato što ne postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti.¹⁶

¹⁴ Član 66 stav 3 Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

¹⁵ Povrat, član 55 Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019:

Ako je učinilac krivičnog dela učinjenog sa umišljajem ranije osuđen za umišljajno krivično delo, sud će tu okolnost uzeti kao otežavajuću, ako od ranije osude ili izdržane kazne nije proteklo pet godina.

U slučaju iz stava 1. ovog člana, sud ne može izreći kaznu ispod granice propisane zakonom ili blažu vrstu kazne, izuzev ako zakon predviđa da se kazna može ublažiti ili ako zakon predviđa da se učinilac može osloboditi od kazne, a sud ga ne oslobodi od kazne

¹⁶ Odbacivanje krivične prijave, član 284 Zakona o krivičnom postupku ("Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 - odluka US):

Javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu ako iz same prijave proističe da:

- 1) prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti;
- 2) je nastupila zastarelost ili je delo obuhvaćeno amnestijom ili pomilovanjem ili postoje druge okolnosti koje trajno isključuju gonjenje;
- 3) ne postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti.

O odbacivanju prijave, kao i o razlozima za to, javni tužilac će obavestiti oštećenog u roku od osam dana i poučiti ga o njegovim pravima (član 51. stav 1.), a ako je krivičnu prijavu podneo organ policije, obavestiće i taj organ.

U slučaju krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine, javni tužilac može odbaciti krivičnu prijavu ako je osumnjičeni, usled stvarnog kajanja, sprečio nastupanje štete ili je štetu u potpunosti već nadoknadio, a javni tužilac, prema okolnostima slučaja, oceni da izricanje krivične sankcije ne bi bilo pravično. U ovom slučaju odredba člana 51. stav 2. ovog zakonika neće se primenjivati.

Grafikon 6. Razlozi odbacivanja krivičnih prijava

Analiza kopija ovih 27 rešenja kojima se odbacuju krivične prijave pokazuje da su tužilaštva u 19 slučajeva donela odluku pozivajući se na član 284. Krivičnog zakonika uz obrazloženje da konkretna zajednica *ne predstavlja zasnivanje vanbračne zajednice, odnosno ne predstavlja trajniju zajednicu života*.

Vanbračna zajednica je trajnija zajednica života žene i muškarca, između kojih nema bračnih smetnji (vanbračni partneri).¹⁷

Ipak, nekoliko odluka kojima su odbačene krivične prijave je naročito diskutabilno s obzirom da se navodi da je „maloletnicu policija vratila kući“, da su u zajednici bili „devojčica od 14 godina i čovek od 39 godina koji su dobili i bebu“, da su maloletnica i punoletan partner „bili u vezi 9 meseci i da je ona živela kod punoletnog partnera 13 dana, te da je vraćena nakon razgovora roditelja sa centrom za socijalni rad i policijom, nakon čega su tek postali svesni da je zajednica u kojoj živi njihova ćerka kažnjiva“. Sa druge strane, u nekim naizgled mnogo lakšim slučajevima, kada su zajednice života trajale 5 dana, odnosno 1 mesec, donete su dve presude na uslovnu osudu kaznom zatvora od 3 meseca.

U jednom slučaju tužilaštvo je ocenilo da nema krivičnog dela zato što je maloletnica počela da živi kod punoletnog partnera *tek kada se porodila*, odnosno da su stupili u zajednicu života zbog posvećivanja roditeljskim dužnostima, a odluci je doprinelo i to što je maloletnica za nekoliko meseci sticala punoletstvo.

Neretki su slučajevi da se rešenje kojim se odbacuje krivična prijava obrazlaže sveukupnim *saglasnostima* svih aktera:

„Imajući u vidu sve gore navedeno, nalazim da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, iz razloga što isti dobrovoljno žive zajedno i imaju dete, a posebno uzimajući u obzir pribavljen izveštaj Centra za socijalni rad (obavio razgovor sa maloletnom

¹⁷ Član 4 Porodičnog zakona, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

gde je izjavila da je sama odlučila da živi sa osumnjičenim, da ga se ne boji i da se isti lepo ponaša prema njoj), kao i da su roditelji mal. saglasni da isti žive zajedno“.

U jednom slučaju, krivična prijava je odbačena „*jer je podnosilac krivične prijave to predložio*“ uprkos tome što se radi o krivičnom delu koje se goni po službenoj dužnosti:

„Imajući u vidu da podnosilac prijave ne želi da se protiv osumnjičenog vodi krivični postupak, te da navodi da je njena ćerka dobrovoljno bila kod osumnjičenog, pa s obzirom da je predložila da se krivična prijava odbaci, to proizilazi da u konkretnom slučaju ne postoje osnovi sumnje da je osumnjičeni izvršio krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom.“ Kako je uz ovo rešenje dostavljena i krivična prijava u kojoj se navodi da su oštećena i osumnjičeni bili u vezi godinu dana, a da je ona čak 9 meseci bila kod njega, pri čemu se pominju i pretnje i loši porodični odnosi osumnjičenog i porodice oštećene, problematično rešenje tužilaštva se dodatno dovodi u pitanje.

Pored opisanih slučajeva da se rešenja kojima se odbacuju krivične prijave za dela koja se gone po službenoj dužnosti zasnivaju na saglasnosti roditelja, oštećene i osumnjičenog, u jednom slučaju je još navedeno da u konkretnoj situaciji nema obeležja krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti zbog činjenice *pripadnosti određenoj nacionalnoj manjini* i rukovođenjem *običajnim* normama.

„Imajući u vidu sve napred navedeno, a naročito izjavu majke oštećene, koja je navela da ni ona ni njen suprug nisu znali da zasnivanje vanbračne zajednice sa maloletnim licem predstavlja krivično delo, kao i izjavu prijavljenog A u kojoj je imenovani naveo da je bio svestan činjenice da je B u momentu kada je sa istom zasnovao vanbračnu zajednicu bila maloletna, ali da su oboje romske nacionalnosti, te da Romi zasnivaju vanbračne zajednice u ranoj dobi, da je navedeno uobičajeno, da i dalje žive zajedno, da su međusobno dobili dete i da je B postala punoletna juna 2021. godine, to nalazim da u konkretnom slučaju ne postoji umišljaj prijavljenog A usmeren ka izvršenju krivičnog dela koje mu se predmetnom krivičnom prijavom stavlja na teret, a posebno imajući u vidu da su prijavljeni i B oboje romske nacionalnosti, kao i činjenicu da zasnivanje vanbračne zajednice u ranoj životnoj dobi predstavlja deo običaja Roma.“

U tri situacije je krivična prijava odbačena zato što su *oba partnera u zajednici maloletna* pa se ne radi o krivičnom delu zasnivanja vanbračne zajednice sa maloletnikom od strane punoletnog lica, ali ni u jednom od slučajeva u koje smo imali uvid nije jasno da li su nadležni organi pokrenuli istražne radnje da ispituju da li je u ovim slučajevima ostvareno biće nekog drugog krivičnog dela.

Ukupno 19 krivičnih prijava je odbačeno zato što je *nastupilo zaključenja braka*. Međutim, polovinu ovih brakova su zaključila maloletna lica sa navršenih 16 godina života uz dozvolu suda¹⁸ ishodovanu po sprovedenom vanparničnom postupku „davanje dozvole za stupanje u

---

¹⁸ Član 23 stav 2 Porodičnog zakona ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015): Sud može, iz opravdanih razloga, dozvoliti sklapanje braka maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za vršenje prava i dužnosti u braku.

brak“, a na mogućnost ovakvog zaključenja braka i izbegavanja krivične odgovornosti stranke su po pravilu upućivali centri za socijalni rad i policija.

Ako se brak zaključi, gonjenje se neće preduzeti, a ako je preduzeto, obustaviće se.¹⁹

U nekoliko slučajeva, od podnošenja krivične prijave do odbacivanja iste iz razloga zaključenja braka proteklo je više od jedne, a nekada gotovo dve godine.

Tako je u jednom slučaju odbačena krivična prijava posle 21 meseca, jer je nastupilo zaključenje braka. Ovakvo postupanje potencijalno dovodi do tolerisanja postojanja vanbračne zajednice deteta od 14 godina, ukoliko se sprovođenje policijskih i tužilačkih radnji oduži do dobijanja dozvole za sklapanje braka lica koje je navršilo 16 godina. Zbog najčešće anonimizacije podataka o starosti oštećenog i učinioca krivičnog dela, iz primljenih kopija dokumenata možemo potvrditi da se u tri slučaja desila navedena situacija, ali ih je potencijalno dosta više.

U jednom slučaju je krivična prijava, potpuno neopravdano, odbačena nakon što je brak maloletnice i punoletnog lica zaključen u Nemačkoj po islamskim običajima. Kao dokaz u rešenju se navodi video snimak svadbe i izjave svedoka, bez navođenja izvoda iz matične knjige venčanih. Neophodno je istaći da Porodični zakon Republike Srbije predviđa da *“brak sklapaju dva lica različitog pola davanjem izjava volje pred matičarem”*²⁰, odnosno da je *“brak ništav ako su ga sklopila dva lica istog pola, ako izjave volje supružnika nisu bile potvrдне ili ako brak nije sklopljen pred matičarem”*²¹. Zakonodavstvo Republike Srbije ne predviđa da se brak zaključen u verskim ustanovama izjednačava sa građanskim brakom, niti se ovakve zajednice evidentiraju u matične knjige venčanih. Osim toga, u konkretnom slučaju, nevesta je bila maloletna, a brak je rušljiv ako ga je sklopilo maloletno lice bez dozvole suda.²²

U 13 slučajeva je do odbacivanja krivične prijave došlo nakon **ispunjenja naredbe na osnovu odlaganja krivičnog gonjenja**, dok su tužiocu u tri slučaja utvrdili da se radi o **delu manjeg značaja**.

Odlaganje krivičnog gonjenja

Javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više od sledećih obaveza:

- 1) da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu;
- 2) da na račun propisan za uplatu javnih prihoda uplati određeni novčani iznos, koji se koristi za humanitarne ili druge javne svrhe;
- 3) da obavi određeni društvenokorisni ili humanitarni rad;
- 4) da ispuni dospelе obaveze izdržavanja;
- 5) da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga;
- 6) da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja;

¹⁹ Član 190 stav 4 Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

²⁰ Član 15 Porodičnog zakona, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

²¹ Član 31 Porodičnog zakona, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

²² Član 37 Porodičnog zakona, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

7) da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom.

...

Ako osumnjičeni u roku izvrši obavezu iz stava 1. ovog člana, javni tužilac će rešenjem odbaciti krivičnu prijavu i o tome obavestiti oštećenog, a odredba člana 51. stav 2. zakonika neće se primenjivati...²³

Naredbe koje su se odnosile na uplatu novčanih iznosa za humanitarne ili druge javne svrhe predviđale su obavezu uplate iznosa od 5 000 dinara do 30 000 dinara. Jedna od naredbi se odnosila na izvršenje 100 sati društveno korisnog rada. Nakon izvršenja ovih obaveza od strane osumnjičenog, odbačeno je 13 krivičnih prijava za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom.

Cilj krivičnog prava dela malog značaja je da isključi primenu krivičnog prava u odnosu na slučajeve u kojima su ispunjena sva obeležja nekog krivičnog dela, ali se radi o tako beznačajnom delu da primena krivičnih sankcija nije opravdana.²⁴

Delo malog značaja

Nije krivično delo ono delo koje, iako sadrži obeležja krivičnog dela, predstavlja delo malog značaja. Delo je malog značaja ako stepen krivice nije visok, ako su štetne posledice odsutne ili neznatne i ako opšta svrha krivičnih sankcija ne zahteva izricanje krivične sankcije. Odredbe st. 1. i 2. ovog člana mogu se primeniti na krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna.²⁵

Kao što je već navedeno zamenici javnog tužioca su u tri primera iz činjeničnog opisa dela utvrdili da se radi o delima malog značaja, odnosno da nisu u pitanju krivična dela, i doneli rešenje o odbacivanju krivične prijave, opet se pozivajući na saglasnost svih aktera, kao i na trudnoću odnosno zajedničku decu:

„Stepen krivice učinioca nije visok, s obzirom da je sa maloletnicom zasnovao vanbračnu zajednicu uz saglasnost svojih i njenih roditelja, da su to učinili iz ljubavi, da lepo žive, slažu se i imaju zajedničko maloletno dete. Štetne posledice su neznatne jer sve vreme svoje zajednice preduzimaju mere za sklapanje maloletničkog braka. U cilju očuvanja porodičnih i supružničkih odnosa (oštećena želi da oni dalje nastave svoj zajednički život) smatram da su ispunjeni svi zakonski uslovi iz člana 18, jer je zaprećena kazna za predmetno krivično delo kazna do 3 godine“

„Imajući u vidu sve napred navedeno, odnosno činjenicu da je osumnjičeni J.N. iako upozoravan od strane policije i roditelja maloletnice, a takođe svestan uzrasta maloletne K.E. započeo emotivnu vezu sa maloletnom oštećenom i doveo do toga da se u narednom periodu ista više puta samovoljno udaljavala iz kuće bez znanja i saglasnosti roditelja, to se u radnjama

²³ Član 283 Zakona o krivičnom postupku, "Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 - odluka US

²⁴ Opravdanost i svrha načela oportuniteta krivičnog gonjenja, zbornik Oportunitet krivičnog gonjenja, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2009, str. 17.

²⁵ Član 18 Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

osumnjičenog stiču elementi krivičnog dela, ali koje u skladu sa članom 18. Krivičnog zakonika predstavlja delo malog značaja, jer se stepen krivice učinioca može smatrati niskim, s obzirom da je maloletna oštećena dobrovoljno započela zajednički život sa osumnjičenim, da iz njene izjave proizilazi da ne želi da se vrati kući i da hoće da ostane da živi sa osumnjičenim, da je mal. oštećena u trećem mesecu trudnoće i da isti planiraju zaključenje braka čim maloletna oštećena postane punoletna, odnosno za tri meseca, to su štetne posledice izvršenog dela neznatne, a kako opšta svrha krivičnih sankcija ne zahteva izricanje krivične sankcije i kako su s obzirom na zaprećenu kaznu ispunjeni uslovi iz člana 18.stav 3. Krivičnog zakonika, to je odlučeno na navedeni način.“

„Imajući u vidu sve navedeno, posebno činjenicu da je mal. trudna, da je dobrovoljno pristala na emotivnu vezu sa osumnjičenim, a kasnije i na zajednički život, da sa osumnjičenim živi u svojoj primarnoj porodici, da sa majkom ide u Savetovalište, kako bi popravile međusobni odnos i ista se pripremila za buduću ulogu roditelja, da je osumnjičeni neosuđivano lice, da je stepen krivice nizak, te da se zakonska zastupnica mal. oštećene ne pridružuje krivičnom gonjenju...ispunjeni su svi zakonski uslovi shodno članu 18 KZ, i u konkretnom slučaju radi se o delu malog značaja, osumnjičeni je neosuđivano lice, stepen krivice učinioca je nizak, to je doneta odluka kao u dispozitivu.“

Iako se u obrazloženjima mnogih rešenja saglasnost ponavlja kao faktor koji utiče na odluku o nekažnjivosti ili smanjenju stepena krivice, ili nepostojanju bića krivičnog dela:

Pristanak je zakonom neregulisan osnov isključenja protivpravnosti ili osnov isključenja postojanja bića dela.

Izuzetno su retki slučajevi da je preduzeto krivično gonjenje za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom po službenoj dužnosti protiv roditelja maloletnika (tek nekolicina), kao i da je po službenoj dužnosti preduzeto krivično gonjenje za još neko krivično delo, iako se iz činjeničnog opisa mogu prepoznati indicije nasilja u porodici ili zanemarivanja i zlostavljanja deteta ili nekog drugog krivičnog dela.²⁶

Skoro pa jedinstven primer u kome je prepoznata krivična odgovornost roditelja za više krivičnih dela, jeste slučaj kada su roditelji okrivljeni za krivično delo zlostavljanje i zanemarivanje deteta i za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom. Nadležni tužilac je za oba krivična dela predložio uslovnu osudu na kaznu zatvora od 4 meseca, odnosno na jedinstvenu uslovnu kaznu zatvora od 6 meseci.

Upravo se u obrazloženju ovog slučaja može uvideti stepen odgovornosti roditelja u odgajanju deteta, odnosno da staranje o detetu obuhvata: čuvanje, podizanje, vaspitavanje, obrazovanje, zastupanje, izdržavanje te upravljanje i raspolaganje imovinom deteta.²⁷

„Zato što su grubim zanemarivanjem svoje dužnosti zbrinjavanja i vaspitavanja zapustili maloletno lice o kojem su dužni da se staraju i omogućili joj da živi u vanbračnoj zajednici sa

²⁶ U jednom slučaju odbačena je krivična prijava za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom i istovremeno je propušteno da se istraži ostvarenje bića nekog drugog krivičnog dela koje se goni po službenoj dužnosti, iako se iz opisa slučaja vidi da devojčica „vođenja na štajgu“.

²⁷ Član 68 Porodičnog zakona, "Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

punoletnim licem, na taj način što nisu preduzeli adekvatne mere neophodne za normalan i pravilan razvoj maloletnog deteta, nisu kroz vaspitanje izgradili njenu moralnu stranu ličnosti, niti osećanje lične odgovornosti, nisu je usmerili na prihvatanje porodičnih i društvenih vrednosti, niti na važnost elementarnog obrazovanja, pohađanje i završetak osnovne škole, što je za posledicu imalo njeno neredovno pohađanje nastave i ispisivanje iz škole, sa svojih navršениh 15 godina života prestala je da redovno pohađa nastavu, završila je samo sedam razreda osnovne škole, kada je ispisana iz škole imala je 809 neopravdanih izostanaka, o čemu su sve kao roditelji bili obavješteni od strane škole, da bi je na njen zahtev i ispisali iz škole, a u istom periodu kada su saznali da je stupila u emotivnu vezu sa punoletnim, nisu joj zabranili da se viđa sa njim i odsustvuje od kuće, odnosno da isti boravi kod njih, što je rezultiralo njenom trudnoćom, nakon čega su joj i omogućili da zasnuje vanbračnu zajednicu sa pomenutim licem, tokom koje je kasnije rodila dete, dok su pri tom svako za sebe bili svesni dela koje je zabranjeno i hteli njegovo izvršenje, čime su izvršili krivična dela zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica u sticaju sa krivičnim delom vanbračna zajednica sa maloletnikom. “

U jednoj naizgled sličnoj krivičnoj prijavi, koja je odbačena, navedeno je da su roditelji ugovorili brak svoje dece za 1500 evra, da su deca napustila školu, a maloletnica je i zatrudnela. Ova krivična prijava je odbačena i po pitanju krivičnog dela zlostavljanje i zanemarivanje deteta, i za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom (iz koristoljublja), a odlučujući uticaj na odluke tužioca imale su pomirljive izjave svedoka, odnosno osumnjičenih i oštećene.

III. Zaključci sa sastanaka sa centrima za socijalni rad

Sastanci sa centrima za socijalni rad realizovani su sa ciljem da se pojava dečjih brakova sagleda iz ugla ustanova u čijoj je nadležnosti briga o deci i porodici i koje su u okviru tih nadležnosti pozvane da reaguju na ovu pojavu i zaštite najbolje interese deteta. Samim tim organi starateljstva sadrže i bogato iskustvo u ovoj oblasti, ali i potpuno specifičan ugao gledanja koji predstavlja novi izvor informacija o dečjim brakovima. Naposletku, ali ne i najmanje bitno, odluku za organizovanje ovih sastanaka pokrenuli su i sami centri u odgovorima po zahtevima za pristup informacijama od javnog značaja o primeni Instrukcije o načinu rada centara za socijalni rad – organa starateljstva u zaštiti dece od dečjih brakova (Instrukcija)²⁸ iz decembra meseca 2020. godine koji su sumirani u izveštaju Praxisa “Dečji, rani i prinudni brakovi- propisi, reakcija i prevencija”²⁹.

Centri za socijalni rad su pokazali izuzetno interesovanje i spremnost da učestvuju na sastancima kako bi podelili iskustva, saznanja i informacije do koji dolaze u okviru svojih nadležnosti. U prilog tome govori podatak da je na šest sastanaka prisustvovalo čak dvadeset i šest predstavnika centara (rukovodilaca službi, pravnika, pedagoga, psihologa i socijalnih radnika). Izuzetak je centar za socijalni rad koji je odbio saradnju sa obrazloženjem da pojava dečjih brakova nije karakteristična na području njihove nadležnosti i da nemaju korisnih

²⁸ Broj: 551-00-00 I00/20 19-14, od dana: 20.05.2019. godine

²⁹ https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Deciji%20rani%20i%20prinudni%20brakovi%20u%20Srbiji%20-%20propisi%20reakcija%20i%20prevencija.pdf

informacija koje bi podělili, iako je u pitanju grad u kome je, prema saznanjima Praxisa, ova pojava veoma česta. Sastanci su bili prilika da se razmene informacije i o drugim pitanjima koja su u nadležnosti centara, a kojima se Praxis direktno ili indirektno bavi (prijava prebivališta, lična dokumenta, odnosno apatridija, materijalna davanja za korisnike...). Nakon svakog od ovih sastanaka saradnja sa centrima za socijalni rad je podignuta na viši nivo i sa skoro svim centrima je Praxis u neposrednoj komunikaciji i konsultacijama u vezi pravnih pitanja koja su iz okvira rada organizacije, a u vezi sa kojima pravnici Praxisa mogu pomoći znanjem i iskustvom.

U daljem delu izveštaja sardžani su problemi, prepreke i izazovi koje su istakli i sa kojima se centri za socijalni rad sreću kada su u pitanju dečiji brakovi, ali isto tako i pozitivni primeri iz prakse ili predlozi rešenja konkretnih problema.

a) Značaj prevencije kao odgovora na problem dečjih brakova. Kasno dobijanje informacija o dečjim brakovima.

Učesnici sastanaka su jednoglasni da odgovore na probleme dečjih brakova treba tražiti u izostanku preventivnih aktivnosti svih relevantnih aktera, od zdravstvenih preko obrazovnih pa do ustanova socijalne zaštite. Centri za socijalni rad, zbog prevelikog obima posla, često ne stižu da se bave prevencijom dečjih brakova. Istovremeno, smatraju da bi rad sa decom koja su u riziku, kao i sa njihovim porodicama na temu dečjih brakova bio efikasniji i delotvorniji ukoliko bi ga obavljala neka druga ustanova ili organizacija. Ovakav stav objašnjavaju time da centri za socijalni rad već imaju istoriju odnosa sa ovim korisnicima i da bi uključivanje nekog drugog aktera bilo autoritativnije i bolje prihvaćeno od strane korisnika.

Pozitivan primer predstavlja postupanje jednog centra koji je aplicirao za projekat koji predviđa održavanje radionica i tribina o glavnim problemima sa kojima se suočava romska populacija:

„Ukoliko nam bude odobren projekat za koji smo aplicirali, u teme za radionice i tribine bismo uključili i temu dečjih brakova. Unapred vam najavljujemo da ćemo vas pozvati da budete jedan od učesnika tribine na temu dečjih brakova.“

Isti centar je predložio da učestvuje na radionicama Praxisa ukoliko budu organizovane u njihovoj opštini, ali i organizovanje sastanka sa svim relevantnim institucijama na lokalnom nivou čiji bi sadržaj zajedno osmislili predstavnici centra za socijalni rad i Praxisa.

Najveći broj prijava slučajeva dečjih brakova, centri dobijaju od zdravstvenih ustanova kada im se obrati trudna maloletnica, ili kada se pak centru ona sama obrati, nakon što je upućena iz zdravstvene ustanove. U tim situacijama ne postoji prostor za prevenciju, jer je vanbračna zajednica već zasnovana i traje kraće ili duže vreme, a istovremeno se mora misliti o najboljem interesu deteta koje treba da se rodi.

Preventivne aktivnosti mogu preduzeti brojni akteri, odnosno kako obrazovne, tako i zdravstvene ustanove, ustanove socijalne zaštite, a svakako svoju specifičnu ulogu u prevenciji imaju i policija, tužilaštvo i sudstvo. Dodatno, tu su i mediji i brojne moguće promotivne aktivnosti, ali i nevladin sektor.

Upravo je na sastanku prepoznata mogućnost da Praxis svoje radionice na temu dečjih brakova koje sprovodi sa decom školskog uzrasta godinama unazad sprovede u okviru aktivnosti, odnosno usluga koje pružaju centri. Tako je predloženo održavanje radionice za decu iz Svratišta, odnosno Dnevnog boravka koji se nalaze u okviru jednog centra, odnosno za korisnike/ce u riziku iz jednog drugog centra, a koje bi centar za socijalni rad vodio u okviru plana usluga korisnika. Sastanci sa centrima su bili prilika da se targetiraju neke nove škole i lokacije u kojima je poželjno sprovesti radionice na temu dečjih brakova.

b) Nedostatak inicijative, umreženosti i komunikacije relevantnih aktera kao mera prevencije dečjih brakova

Uprkos saglasnosti svih sagovornika da je potrebna umrežena reakcija svih nadležnih organa na problem dečjih brakova, isto tako je grupni odgovor učesnika sastanaka da ni jedan organ nikada nije inicirao sastanak na ovu temu. Opšte preventivne aktivnosti se gotovo ne sprovode, niti postoje mehanizmi koji bi obezbedili razmenu informacija i iskustava. Iako su pokazali spremnost da se odazovu pozivu i učestvuju na sastancima na ovu temu, kao i da podele svoja znanja i resurse, nedostaju inicijative za sprovođenje aktivnosti u cilju prevencije i suzbijanja pojave dečjih brakova. Kao primer pozitivnog postupanja može da bude odgovor direktorke jednog centra za socijalni rad koja je istakla:

“Naš CSR ima jako dobru saradnju sa lokalnim institucijama i često smo inicijatori multisektorskih sastanaka, naročito kada imamo bilo koju vrstu dileme u postupanju, koja obaveza je u čijem delokrugu, i ne libimo se da nakon tih sastanaka jedni druge pozivamo na odgovornost. Na taj način su sve institucije na nivou opštine upućene u međusobni rad i vrlo brzo i efikasno rešavaju eventualne probleme.”

Ovo je ujedno jedini centar koji uspeva da na sveobuhvatan način pristupi pružanju usluge socijalne zaštite za korisnike. Naime, navodili su primere gde su kategorijama kojima pružaju neki vid zaštite pomagali i oko regulisanja ličnih dokumenata, upisa dece u matične knjige, prijave prebivališta, pisanja različitih tužbi (najčešće vršenje roditeljskog prava i poveravanja deteta), zaključujući da saradnja lokalnih institucija predstavlja uslov za obezbeđivanje kvalitetne i sveobuhvatne podrške i pomoći onima kojima je potrebna. Nažalost, ovo nije praksa i u drugim ustanovama socijalne zaštite usled višestrukih i različitih uzroka.

Ad hoc saradnja i volja zaposlenih u institucijama mogu dovesti do pozitivnog ishoda uprkos nepostojanju razvijenih mehanizama delovanja u konkretnim situacijama, što ilustruje sledeći primer::

Predstavnice centra i dva potpuno neobučena policijska službenika reagovali su po prijavi da se u jednoj kući priprema sutrašnja svadba, odnosno da je već bila dovedena maloletna mlada. U skladu sa prethodnim dogovorom radnice centra su razgovarale sa nevestom i upoznali je da mladoženja može da ide u zatvor zbog nje, dok su policajci isto radili sa mladoženjom. Naravno, istovremeno su im ukazivali da mogu da se zabavljaju i venčaju kada oboje napune 18 godina i da im to niko neće braniti, da će socijalni radnici razgovarati sa njihovim porodicama. Iako su mladi razumeli posledice koje su im predočene i pristali da promene odluku o stupanju u nezakonitu zajednicu života, preostalo je da se razgovara i sa bakom iz

kuće, koja je donosila ključne odluke u porodici. Na kraju je i razgovor sa njom prošao sa uspehom.

c) Neefikasna komunikacija sa školama, odnosno prigovori na izveštaje i podatke dobijene od škole

Predstavnici centara za socijalni rad ukazali su u na veliki značaj rada psihološko-pedagoških službi koje imaju najneposredniji i kontinuirani kontakt sa decom i prve su u prilici da uoče ukoliko postoji rizik od ranog stupanja u vanbračne zajednice ili ukoliko je vanbračna zajednica već zasnovana. Škole se tada obraćaju centrima za socijalni rad, ali to uglavnom samo čine dopisom da „dete ne pohađa redovno školu“, iako po prirodi stvari već imaju uvide u potencijalne rizike za dete. Potpuniji izveštaji bi centrima mnogo značili i skratili period pripreme celog slučaja i provera na terenu. Uz to porodice po pravilu spremno dočekaju nadzor i provere od strane centra, pa dok centar utvrdi da se radi o dečjem braku ili o nekoj drugoj štetnoj pojavi po dete protekne mnogo dragocenog vremena. Takođe, predstavnici centara za socijalni rad ukazuju da škole ne pokreću prekršajne postupke prema roditeljima i da time prenebreguju i taj mehanizam zaštite dece i uticaja na roditelje.

Upravo da bi inicirali bolju saradnju škola i centara, koja bi umnogome olakšala rad i jednih i drugih, i pre svega predstavljala postupanje u najboljem interesu deteta (jer centar ne bi gubio vreme u otkrivanju uzroka problema sa kojima se dete suočava), pravница i socijalna radnica iz centra za socijalni rad Kikinda akreditovala su program obuke za psihološko-pedagoške radnike iz škola na koji način da pišu izveštaje ka centrima, koji je dostupan za pohađanje stručnim saradnicima iz škola. Navele su i da im je u nekoliko slučajeva kvalitetan izveštaj iz škole bio od neprocenjivog značaja za kasniji sudski postupak koji se vodio za jedno dete. Po sastanku sa Praxisom i tema dečjih brakova je postala sastavni deo ove obuke.³⁰

d) Neadekvatno postupanje tužilaštva na prijave krivičnih dela od strane centara za socijalni rad

Centri su kao prepreku u radu na polju prevencije i eliminacije dečjih brakova naveli kasnu reakciju policije i javnog tužilaštva: *“Upravo je aktuelan slučaj devojčice od 13 godina koja je zasnovala vanbračnu zajednicu sa momkom od 19 godina.”* Centar je pojasnio da je, zbog nedostatka kapaciteta da piše krivične prijave, informisao policiju i nadležno tužilaštvo o ovom slučaju, kao i da na osnovu dosadašnjeg iskustva smatraju da će *„slučaj doći na red u tužilaštvu za 2-3 godine“*. Drugi centar je izneo da se na podizanje optužnice čeka po 7-8 meseci. Naposljetku jedan centar je naveo da skoro ni jedan slučaj ne bude procesuiran, odnosno ne bude podignuta optužnica. Vidljivo je nezadovoljstvo radom tužilaštva i sudstva i generalni je stav da nedostaje sistemska reakcija kada početni organi u lancu odgovornih lica reaguju i prijave neko krivično delo koje se direktno ili indirektno odnosi na dečje brakove:

³⁰ Više o ovoj obuci u delu izveštaja koji se tiče radonica sa decom i sastancima sa školama.

“Sudstvo je pre nekoliko godina oslobodilo jednog od okrivljenih u krivičnom postupku u vezi sa dečjim brakom sa obrazloženjem da je u pitanju običajno pravo. Sam postupak je pritom trajao 3 godine. Kakva je tu poruka poslata?”

Sa druge strane u svakoj opštini je formirana Grupa za koordinaciju i saradnju po Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici, koja ima sastanke na nedeljnom ili dvonedeljnom nivou, i to kako redovne tako i vanredne. Podatak iz jednog centra pokazuje da u periodu od dve nedelje imaju od 30 do 50 prijavljenih slučajeva nasilja u porodici, ali da veoma retko, skoro nikada, nisu u pitanju dečji brakovi: *“Ti slučajevi se prijave kada se sukobe prijatelji zbog nedoslednosti u ispunjavanju dogovora oko plaćanja za mladu”.*

Inače, predstavnici centara za socijalni rad podržavaju predlog Nacionalne koalicije za sprečavanje dečjih brakova da se u listu krivičnih dela na koja se primenjuje Zakon o zabrani nasilja u porodici uvedu i krivična dela vanbračna zajednica sa maloletnikom i prinudni brak, čime bi se u delokrug već formiranih i aktivnih timova uključila i tema dečjih brakova. Ipak, predstavnik jednog centra za socijalni rada izneo je drugačije gledište: *“Taj tim se ne bavi ni nasiljem, a kamoli da procesuiru i prijavljuju sva ta krivična dela”.*

Mogućnost uključivanja pitanja dečjih brakova u rad i aktivnosti lokalnih timova za borbu protiv trgovine ljudima je bila jedna od tema sastanaka. Međutim, predstavnici centara za socijalni rad su iskazali pesimizam u vezi sa ovom mogućnošću naročito naglašavajući nedostatak volje na strani javnih tužilaštava, kao i adekvatnih mehanizama saradnje među relevantnim institucijama. Ipak, postoje pozitivni primeri funkcionisanja ovih tela i međusobne saradnje umreženih institucija:

Predstavnice centra su istakle dobru saradnju sa policijom i tužilaštvom, kao i da je ona unapređena 2017. godine kada je formirana Koordinaciona grupa za nasilje u porodici u okviru koje međusobno sarađuju svi važni akteri. Ukazale su da kada tužilaštvo sporo reaguje, one upute urgenciju za ubrzanje postupka. Takođe navode da im je ova grupa mnogo pomogla da ubrzaju i efikasnije deluju u mnogim postupcima, zbog širokog obuhvata krivičnih dela na koje se odnosi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici.

Sastanci su bili prilika da se predstavnici centara pozovu da sve inicijative, koje ne mogu samostalno pokrenu ili predlože, upute Praxisu koji će ih preneti institucijama, odnosno članovima Nacionalne koalicije za sprečavanje dečjih brakova. Takođe, kao članica Nacionalne koalicije, Praxis je u prilici da interveniše kod predstavnika javnog tužilaštva u okviru koalicije kako bi se konkretan postupak pred tužilaštvom ubrzao.

e) Nedostatak tehničkih uslova za vođenje posebne evidencije o dečjim brakovima

Iako centri imaju obavezu da vode evidencije o dečjim brakovima i pronalaze različite načine da ovu obavezu ispune i dostave evidencije na kraju kalendarske godine, sastanci sa centrima ukazali su na činjenicu da zaista tehnički nedostaje kategorija “dečjih brakova u integralu”. Tehnički je ipak moguće pospešiti funkcionisanje integrala i vođenje evidencija:

Radnice centra su ukazale da smaraju da većina centara nije dostavila podatke iz svojih evidencija o dečjim brakovima zato što nemaju izdvojenu ovu evidenciju u integralu. Istovremeno su nam ukazali da su oni ovu i još neke evidencije uvele u integral koji koriste, zahvaljujući svojoj IT podršci i stoga su bili u mogućnosti da nam dostave podatke.

Očigledno je neophodno obezbediti tehničke uslove za evidentiranje svakog rizika od dečjeg braka ili dečjeg braka, kako bi se svim raspoloživim resursima uključili u rešavanje problema.

f) Argumenti za i protiv ukidanja mogućnosti sklapanja maloletničkog braka

Učesnici sastanaka su pokrenuli zanimljivu diskusiju u pogledu argumentacije za odnosno protiv ukidanja mogućnosti sklapanja maloletničkog braka i izneli stanovište o odobravanju maloletničkih brakova koje upravo prepoznaje naš Porodični zakon. Naime, predstavnici centara za socijalni rad ne podržavaju ukidanje mogućnosti davanja dozvole za stupanja u dečje brakove, a često i sami upućuju korisnike na ovu zakonsku normu.

“Ne treba brisati mogućnost davanja dozvole za maloletničke brakove jer nama daje prostora da priđemo toj deci, koja su uglavnom u podmakloj trudnoći, a njima da uvedu taj brak u legalne tokove. Mi onda imamo prostora da razgovaramo i radimo sa njima, savetujemo ih po pitanju deteta i upućujemo ih na neku uslugu u zajednici (Savetovalište za brak i porodicu).”

“Uvođenjem u sudski postupak, centar kontinuirano prati decu, izrađuje plan rada, a tu su često i deca koju oni rano dobiju.”

Svoje stavove potkrepljuju tvdnjama da će se maloletnički brakovi dešavati i bez te zakonske odredbe, samo bez nadzora: *“Bez ove zakonske odredbe potpuno ćemo izgubiti ovu grupu dece iz vida. Brisanje ove zakonske mogućnosti će samo dovesti do toga da jedan broj dece, koji će svakako zaključiti brak, ostane bez nadzora centra.”*

Sa druge strane iskustva centara pokazuju da sudovi skoro nikada ne donose odluke kojima zabranjuju sklapanje maloletničkog braka.

Kako Praxis godinama zagovara za brisanje zakonske norme koja legalizuje rani brak, neophodno je istaći da Porodični zakon predviđa mogućnost za sticanje poslovne sposobnosti pre punoletstva maloletnika koji su sa 16 godina postali roditelji ³¹, što ostavlja prostor za emancipaciju maloletnika i bez njihovog ulaska u rane brakove. Osim toga, uprkos iznetim argumentima i otvorenim dilemama u pogledu potrebe ukidanja mogućnosti zaključenja maloletničkog braka, treba imati u vidu da postoje različiti mehanizmi prevencije u radu sa mladim roditeljima i drugim korisnicima socijalne zaštite koje bi trebalo dalje razvijati i prilagođavati.

---

31 Član 11 stav 3 Porodičnog zakona, ("Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015): Sud može dozvoliti sticanje potpune poslovne sposobnosti maloletnom licu koje je navršilo 16. godinu života, a postalo je roditelj i dostiglo je telesnu i duševnu zrelost potrebnu za samostalno staranje o sopstvenoj ličnosti, pravima i interesima.

g) Usluge i mere koje su usmerene na prevenciju i reakciju na dečje brakove

Predstavnici centara su ukazali na nekoliko veoma problematičnih primera dečjih brakova gde devojčice koje stupaju u brak imaju samo 13 godina. U takvim situacijama, centar je po pravilu dete izmeštao iz porodice, ali bi uglavnom dolazilo do ponovnog napuštanja hraniteljske porodice, i retki su slučajevi da su uspeli da preduzetim merama potpuno odgovore devojčice od sklapanja vanbračne zajednice i spreče dečji brak. Ipak, navođenje svih mera koje su preduzimali u pojedinim slučajevima (krivične prijave, lišenje roditeljskog prava, izmeštanje) pokazuje da su nesumnjivo preduzimali mere iz svoje nadležnosti, ali je u ovim slučajevima, pre svega, nedostajao prethodan rad sa zajednicom, porodicama i podrška, ali možda isto tako i adekvatna reakcija i mere kreirane u skladu sa specifičnostima konkretnog slučaja dečjeg braka.

Naime, za razliku od nekih drugih usluga i mera koje preduzima centar ni jedna usluga nije posvećena i prilagođena konkretno dečjim brakovima. Kao primer je navedena usluga hraniteljstva, odnosno hraniteljskih porodica gde se deca po pravilu smeštaju, ali je u nepobitna činjenica da ni jedan hranitelj nije prošao obuku kako se suočiti sa problemom dečjih brakova, jer takva obuka i ne postoji.

“Potrebno je razviti mere i usluge prilagođene deci koja su pretrpela dečji brak ili rizik od dečjeg braka, obukama stručnih radnika ili posebnim uslugama, na primer psihosocijalnom podrškom žrtvi, obukom hraniteljskih porodica.” Kao pojašnjenje je navedeno da: *“Devojčice ka kojima se reaguje merama meru centra vide kao najgoru mogućnost koja joj se može desiti, jer je odvojena od biološke porodice ili sprečena u neželjenom odlasku kod budućeg supruga.”* Dodatno je napomenuta neophodnost kontinuiranog praćenja mera i usluga koje se primenjuju.

IV. Sastanci u školama i radionice Praxisa na temu prevencije dečjih ranih i prinudnih brakova

Radionice na temu dečjih, ranih i prinudnih brakova održane su u 9 opština (Trstenik, Tovariševo, Smederevo, Subotica, Srpski Krstur, Novi Sad, Niš, Leskovac i Kostolac) odnosno škola, sa ukupno 14 grupa dece u mešovitim odeljenjima uzrasta viših razreda osnovnog obrazovanja. Učestvovao je ukupno 221 učenik, i to 145 devojčica i 76 dečaka (iako grupe nisu planirane po rodnom kriterijumu, saradnici iz škola su prednost davali odeljenjima u kojima su brojnije devojčice).

Radionice su po pravilu otpočinjale temom o razlozima za napuštanje osnovne škole, gde su učesnici obavezno navodili i dečje brakove. U zavisnosti od sredine u kojoj žive, ovaj uzrok se navodi pre ili kasnije uz navođenje uzroka kao što su loše vladanje, preseljenje, nemaština u porodici, odnosno neophodnosti da pomažu porodici kroz privređivanje ili čuvanje mlađih članova porodice ili zbog zdravstvenih problema. Po pominjanju dečjih brakova, deca su po pravilu ukazivala i na primere iz svog okruženja, nakon čega su na radionici obrađivane teme braka i bračnih uloga. U drugom delu radionice deci je ukazivano na (krivično)pravne aspekte dečjeg braka, odnosno na štetnost i zabranjenost ove pojave, a zatim je sa njima razmatrano kome se sve mogu obratiti u slučaju postojanja rizika od dečjeg braka, za njih ili za neko njima

blisko dete. Naposljetku, sa učesnicama je urađena kratka evaluacija utisaka sa radionice, ali isto tako otvorena tema o njihovoj volji i predlozima da učestvuju na radionici sa nekom bliskom temom, ili temom koja je njima od značaja.

Kao što je već navedeno učesnici radionice su navodili konkretna imena, odnosno primere dece koja su ušla u bračne zajednice:

“Moja rođena sestra se rano udala. Ova odluka nije bila podržana od strane naših roditelja i zato mi sad nemamo nikakav kontakt sa njom. Moji roditelji nisu mogli da je kontrolišu i ona je pobjegla za dečka sa kojim je koristila droge. Pošto su roditelji shvatili da joj ne mogu ništa, sami su se obratili za pomoć centru za socijalni rad koji je smestio u hraniteljsku porodicu, ali je i od njih bežala. Znamo da ona sada ima svoje dete, ali nismo sigurni gde živi. Čuli smo da je opet kod tog dečka sa kojim se drogirala i čije je dete.”

Deca su u različitim sredinama navodila različite razloge za ulazak u dečji brak. Kao razlozi su navođeni zaljubljenost, potreba da budu sa dečkom, trudnoća, ali i “prodaja dece”. Kao iznosi su navođene i cifre od 4,6,10 i 20 hiljada evra, u zavisnosti od toga koliko je devojčica lepa ili vredna, ali isto tako i prodaju za imanje ili deo imanja, zlato:

*“Roditelji prodaju mlade za 4-6 hiljada evra, a ako su jedinice, onda i za duplo više”
„Ne vredi ćerka 5000 e!“*

Kroz razgovor se ispostavilo da deca koja se rano udaju i žene često pomažu roditeljima u poslu na pijaci i odsustvuju iz škole, kao i da se dečji brakovi u nekim sredinama najčešće dešavaju na raspustu nakon završenog 8. razreda. U drugim sredinama je pak pretežna granica za stupanje u dečji brak oko 14 godine, a jedna devojčica je ispričala svoje iskustvo od pre nekoliko meseci, kada je sa 14 godina bilo isplanirano da se uda za svog vršnjaka u inostranstvu:

“Ipak, kada smo se videli preko video poziva, on je video da imam tetovažu na ruci i odustao je od venčanja sa mnom.”

Ova devojčica je navela da je srećna što se nije udala, ali je zajednički utisak voditeljki radionice da je ova devojčica priželjkivala brak i da je tetovaža zaista sačuvala da prerano donese ovu odluku.

Razlog koji nije bio toliko često navođen na radionicama od strane dece, ali koji je realan uzrok odluke roditelja da rano udaju svoje ćerke, naveden je od strane dečaka koji po navodima saradnice ima jako tužnu i tešku životnu priču, jer njega, braću i sestre odgajaju baba i deda, pošto su roditelji umrli, pa se i on sam često brine o braći i sestrama.

„Kuća postane mala, pa udaju ćerku da bi imali više prostora“.

Vežba o pojmu braka i bračnim ulogama dovela je do zajedničkog zaključka da deca nisu spremna da ispunjavaju sve bračne obaveze i odgovornosti, odnosno da je u njihovom dobu prerano za ulazak u brak i da nisu spremni da ponesu ni deo obaveza koje obavljaju njihovi roditelji. Kroz ovu vežbu protkano je i pitanje sagledavanja sebe u budućnosti, i raduje većinski stav dece da je put kojim žele da idu put obrazovanja i građenja sopstvene karijere. Ona su bila spremna da opišu svoja zamišljena radna mesta i pokazala volju da grade svoju ekonomsku i intelektualnu budućnost i tako stvore bolje uslove za svoju eventualnu porodicu. Ipak, na nekim radionicama bilo je primetno da postoje devojčice koje su u riziku od dečjih brakova, odnosno da je u njihovom neposrednom okruženju to uobičajeno, te da lako mogu i

sebe zamisliti u toj ulozi. Zbog njih je bilo još značajnije obraditi sve aspekte teme, pričati o budućnosti, ali i čuti njihovu priču:

„Moja sestra se sigurno ne bi udala da je znala koje je sve obaveze očekuju“

Ovogodišnje radionice su dopunjene temom o kažnjivim delima koja su posledica dečjih ranih i prinudnih brakova. Deca koja su učestvovala na radionicama nemaju dovoljno saznanja da ulaskom u vanbračnu zajednicu dovode sebe u rizik da postanu žrtve nasilja u porodici, prinudnog rada, trgovine ljudima i drugih krivičnih dela, zbog čega je obrađivanje ovih tema sa decom bilo veoma korisno. Deca su prepoznala sve institucije kojima se mogu obratiti za pomoć (roditelji, psiholog, policija, centar za socijalni rad, Fondacija Tijane Jurić) ali su nastavnike kao i u prethodnom ciklusu radionica po pravilu navodili poslednje. Ipak, na nekoliko radionica je očigledno nepoverenje u institucije i mehanizme zaštite, odnosno uvrežen stav da su običaji i tradicija iznad institucija i da je dečji brak život kakav moraju da žive.

“Nema tu nikakve pomoći! Ko tu šta može?”

Snagu negativne tradicije, koja ima uporište u patrijarhatu i matrijarhatu, opisala je devojčica koja je podelila iskustvo da se za sve udaje u njenoj kući pita baba, i da je tako bila glavna i kada se udavala njena sestra, odnosno da je njeno mišljenje presudno, a ono je uvek afirmativno (ka ranim brakovima).

“Baba se za sve pita!”

Verovatno najzanimljiviji i najaktivniji učesnici ovogodišnjih radionica bili su, na veliko iznenađenje, učenici 5. razreda škole u Trsteniku. Iako skoro najmlađa grupa, učesnici su upoznati sa pojavom dečjih brakova, kako u sadašnjosti, tako i u doba kada su se udavale njihove bake. Izuzetno spretno su povezivali temu i analizirali je kroz vremenski period kada odrastaju oni i kada su odrastale njihove bake ili mame. Istovremeno, ova deca su bila jedna od najosnaženijih u smislu poznavanja sopstvenih prava, odnosno povreda prava dece. Takođe, pokazali su izuzetan aktivizam pri davanju predloga za rešavanje ovog problema, a upoznati su i sa koracima kako da postupaju ukoliko saznaju da brak postoji ili da se planira.

“Moja prabaka se udala sa 16 godina. Pre devojčice nisu išle u školu, išli su smo dečaci.”

Evaluacija radionice je pokazala veoma pozitivne reakcije, što se videlo i po predlozima dece da se obavezno opet isplanira sprovođenje neke nove radionice na ovu ili drugu temu (vršnjačko nasilje, seksualno uznemiravanje preko interneta itd.). Pozitivne reakcije je dodatno pospešilo deljenje promotivnih cegera i razglednica, kao i poslastica. Uprkos bojazni kako će deca reagovati na deljenje cegera, koje češće nose osobe starije dobi, deca su bila oduševljena poklonom, a naročito činjenicom da je na cegeru oslikan logo koji su osmislili njihovi vršnjaci: “Stop dečjim brakovima” .

Ulazak u škole kroz ovaj deo projektnih aktivnosti sa decom iskorišćen je i za iniciranje sastanaka sa predstavnicima stručnih službi škole. Na ukupno 9 sastanaka na kojima je predstavljan projekat, ali i sama tema dečjih brakova prisustvovalo je ukupno 16 predstavnika škola, i to su najčešće bili pedagoški asistenti, pedagozi i psiholozi, ali u nekoliko škola i direktori, njihovi zamenci i nastavnici. Najveća korist ovih sastanaka je što su sve škole afirmativno reagovala na predlog da temu dečjih brakova integrišu u plan rada škole za sledeće školske godine i obručke prihvatile naš promo materijal i brošure na temu dečjeg

braka, kao i predlog na koji način da unesu ovu temu u godišnji plan rada škole i dodatno poslate filmove na ovu temu, odnosno prošlogodišnji izveštaj.

Kontakt sa pedagoškim asistentima i drugim predstavnicima škole iskorišćen je i kako bi Praxis ukazao na mogućnost da zagovara ka različitim institucijama u okviru Nacionalne koalicije za sprečavanje dečjih brakova, kao i da bude neposredni podnosilac prijave o činjenici dečjeg braka. Sve ovo učinjeno je na osnovu zaključka da određeni akteri u društvu imaju nešto nezavidniju poziciju nego nevladin sektor, jer neretko žive u samom romskom naselju i već su prepoznati kao "uzbunjivači":

„Ukoliko stigne prijava o dečjem braku do policije iz naselja, svi će znati da sam prijavu podnela ja, i plašim se reakcije sredine.“

Naposletku, ali dodatno veoma značajno, školama smo ukazali i na ostale aktivnosti i saznanja koje smo dobili na ovom projektu, a koja su od značaja za rad škola. Naime, kao što je navedeno, predstavnici centara za socijalni rad su nam u nekoliko slučajeva ukazali na značaj sadržine izveštaja koji im stiže iz škole uz obaveštenje da neki učenik ne pohađa redovno školu. Kako bismo na konkretnu zamerku školama istovremeno ponudili i rešenje, upoznali smo ih sa obukom koju su izradile i akreditovalе predstavnice CSR Kikinda, a koja je upravo posvećena poboljšanju razmene informacija i pravovremenom reagovanju u najboljem interesu deteta. Školama je dostavljen kataloški broj obuke čija je svrha poboljšanje saradnje između stručnih saradnika u školi i predstavnika centara za socijalni rad. Tema skupa je saradnja vaspitno obrazovnih i obrazovno vaspitnih ustanova sa centrom za socijalni rad u razvijanju spoljašnje mreže zaštite od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.³²

V. Zaključak i preporuke

Prema podacima dobijenim od javnih tužilaštava, svaka treća krivična prijava za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom rezultira optužnim predlogom, dok prijave da postoje sumnje na krivično delo prinudno zaključenje u prethodne tri godine u Republici Srbiji nisu podnošene.

U 72 % optužnih predloga za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom javni tužioci su predložili uslovnu osudu sa kaznom zatvora čija je dužina trajanja u proseku 4 meseca. Opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija je suzbijanje dela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom.³³ U okviru navedene opšte svrhe, izrečene kazne imaju cilj da kroz akt društvene osude, utiču na ponašanje i socijalno rehabilituju osuđenog, odnosno spreče druge da vrše krivična dela i na taj način zaštite društvo od kriminala.³⁴ Stoga, ispunjenje ovih ciljeva pretpostavlja značajnu ulogu policije, tužilaštva i sudstva u smanjenju stope kriminala u društvu, a samim tim i ulogu suzbijanju krivičnih dela povezanih sa dečjim brakovima. Međutim, nejednako postupanje i nedoslednost u radu policije i tužilaštva koje se ogleda u predlaganju uslovne osude u 2/3 optužnih predloga, ukazuje na ozbiljne probleme kada je u pitanju delotvornost i

³² Kataloški broj obuke je u katalogu Zavoda za unapređenje vaspitanja i obrazovanja pod brojem 543.

³³ član 4 stav 2 Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

³⁴ član 42 Krivičnog zakonika „Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

svrsishodnost mehanizama prevencije i sankcije budući da nisu u stanju da obezbede adekvatnu zaštitu prava deteta, kao što je ranije u izveštaju opisano.

Najčešći razlog za odbacivanje čak 2/3 krivičnih prijava je procena tužilaštava da prijavljeno delo nije krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti (43%), odnosno da ne postoje osnovi sumnje da je učinjeno krivično delo za koje se goni po službenoj dužnosti, a načešće je do ove odluke doveo zaključak da konkretna zajednica maloletnog i punoletnog lica iz krivične prijave ne predstavlja zasnivanje vanbračne zajednice, odnosno ne predstavlja trajniju zajednicu života. Sa druge strane, u postupanju nekih javnih tužilaštava moglo se uočiti da za trajniju zajednicu života smatraju i zajednicu od nekoliko dana, ili pak mesec dana. Pored toga, u obrazloženjima odluka o odbacivanju krivičnih prijava navode se i činjenice da su se stranke saglasile da žive zajedno, ili da imaju zajedničko dete, a neretko se pominje običajno pravo ili pripadnost određenoj naciji. Sve navedeno ukazuje na nepravilno i nezakonito postupanje prilikom utvrđivanja činjeničnog stanja, a samim tim zahteva nadzor nad radom i preispitivanje tako donetih odluka. Dodatno, neprepoznavanje krivične odgovornosti roditelja, te korišćenje oportuniteta krivičnog gonjenja, odnosno prepoznavanje dela malog značaja u krivičnim delima preduzetim prema deci, u najmanju ruku zahteva sistemsko preispitivanje prakse javnih tužilaca i dodatne obuke ovog, ali i svih ostalih nadležnih organa.

Značajna saznanja o dečjim brakovima, ali i glavnim preprekama na putu suzbijanja ove pojave, a koja su opisana u ovom izveštaju, dobijena su kroz aktivnosti koje su realizovane sa decom i sastanke koji su održani sa predstavnicima centara za socijalni rad i škola. Naročito je, u tom smislu, bio značajan rad sa decom koji je omogućio da se stvori jasnija slika o tome kako deca vide problem dečjih brakova i na koji način percipiraju dostupne mehanizme zaštite. Opšti utisak nakon rada sa decom i predstavnicima obrazovnih i ustanova socijalne zaštite je da nedostaje inicijativa za pokretanje diskusije na temu dečjih brakova zbog čega ovaj problem nije prepoznat i nije deo opštih preventivnih aktivnosti. Takođe je potrebno raditi na osnaživanju kako dece tako i profesionalaca koji rade sa decom kako bi se u većoj meri iskoristili i unapredili dostupni mehanizmi za prevenciju i sprečavanje dečjih brakova. Svi učesnici radionica i organizovanih sastanaka su pokazali visok stepen svesti o tome da dečji brakovi postoje i koliko su štetne posledice ove pojave. Ono što je važno napomenuti jeste da deca u velikoj meri prepoznaju koren i uzrok problema, dok predstavnici institucija prepoznaju obim i različite aspekte štetnosti same pojave. Može se zaključiti da se rešenje nalazi u institucionalno usmerenim aktivnostima prema deci, porodici i široj zajednici, ali isto tako u konstantnim obukama, umrežavanju, pospešivanju komunikacije i osnaživanju predstavnika stručnih službi škole, centara za socijalni rad i svih ostalih nadležnih organa, organizacija i medija koji imaju ulogu u prevazilaženju problema dečjih brakova.

Preporuke:

- Organizovanje obuka predstavnika nadležnih javnih tužilaštva, policije i sudstva na temu dečjih brakova i ujednačavanje prakse u postupanju po krivičnim prijavama za krivično delo vanbračna zajednica sa maloletnikom i prinudno zaključenje braka;
- Organizovanje obuka za predstavnike centara za socijalni rad, zdravstvenih ustanova i obrazovnih ustanova na temu dečjih brakova;

- Organizovanje opštih i pojedinačnih preventivnih aktivnosti na temu dečjih brakova sa uključivanjem što većeg broja lokalnih aktera i to kako predstavnika insitucija, tako i predstavnika lokalne zajednice, medija i nevladinog sektora;
- Unapređenje institucionalne saradnje, umreženosti i komunikacije svih nadležnih organa, kao i primena i unapređenje dostupnih mehanizama saradnje u cilju prevencije i reakcije na dečje brakove;
- Pravovremena i adekvatna reakcija svih nadležnih organa zajedno i pojedinačno u slučajevima prepoznavanja deteta u riziku od dečjeg braka;
- Obezbeđivanje uslova za vođenje preciznih evidencija o dečjim brakovima od strane centara za socijalni rad, ali i od svih drugih organa koji se susreću sa ovom pojavom;
- Kreiranje mera i usluga socijalne zaštite sa ciljem prevencije i sprečavanja dečjih brakova;
- Brisanje člana 23. stav 2. Porodičnog zakona koji predviđa mogućnost sklapanja ranih brakova;
- Uvođenje teme dečjeg braka u godišnji plan rada svih osnovnih škola.